

„Maar als dan de Christelijke Gereformeerden bij de Nederduitsch Gereformeerden en de Nederduitsch Gereformeerden bij de Christelijke Gereformeerden vele gebreken ontdekken of meenen te ontdekken, moet dit het samenwonen niet verhinderen? Juist het tegendeel. Jezus zendt zijn dienaren niet, om een gemakkelijk, aangenaam leven te leiden; Hij zendt hen niet om geprezen en geëerd te worden, ofschoon zij, die zich aan hen vergripen, een ontzettend oordeel over zich halen; maar Hij zendt hen, om de Gemeente als een reine maagd aan Christus voor te stellen; Hij zendt hen, om Zijn voorbeeld na te volgen, te verdragen, met zachtaardigheid te onderwijzen, maar ook, waar het noodig is, scherpelijk te bestraffen. En we! nogmaals we! hun die bevreesd voor moeilijkheden, of uit zucht naar tijdelijk gewin, of als heerschappijvoerders in de heilige bediening zich gedragen, en de vereniging van al Gods volk, en zóó in ons land, het samenwonen van alle Gereformeerden, door woorden of geschriften in den weg staan en verhinderen.”¹⁾

Ernstig vermaant hij dan ook: „Laat er dan geen verwijdering meer zijn tusschen zonen van hetzelfde huis. Laten geene woorden meer gesproken, veel minder geschreven worden, die de verwijdering zouden bevorderen. Wie zich daaraan schuldig maakt, zou tegen den Heere, tegen Zijn Woord en tegen Zijn volk spreken. Nu hetgeen tot het wezen en tot de kenmerken der Gereformeerde Kerk, tijdens de Synode van Dordrecht in 1618 en 1619, behoort, beslist en duidelijk zoowel bij de Doleerende of Nederduitsche Gereformeerde, als bij de Afscheidende of Christelijke Gereformeerde Kerk aangenomen, beleden, gevonden wordt, mag er geene voorwaarde over bijzaken gemaakt, en geene verheffing geduld worden, waardoor het samenwonen, Gods wil en werk, wordt verhinderd.”²⁾

„O, laten dan allen die Hem vreezen zich vereenigen; laten alle Gereformeerden samenwonen; het gebed klimme op tot den Heere, niet slechts in het openbaar, maar in de afzondering, uit de binnenkamers, uit het hart, ernstig, aanhoudend, vrijmoedig en ootmoedig, en dat het ook van de vereenigde Gereformeerde Kerk in Nederland nog moge gezegd worden: „Gij hebt u vorstelijk gedragen met God en met de menschen, en gij hebt overmocht.”³⁾

Van Velzen toont zich dan ook niet weinig teleurgesteld, wanneer hij aan het einde van 1889 het rectoraat aan de Theologische School overdraagt en de vereniging nog niet tot stand is gekomen: „Nog is de vereniging niet getroffen met broeders, die hetzelfde geloof met ons belijden. Ik spreek er thans niet meer over, maar ik haast mij u te zeggen: dat ik deze teleurstelling niet wijt aan onze School. Neen, stond het aan ons, dan had alle twist en verschil reeds lang een einde genomen, en ik houd mij verzekerd, zoodra slechts deze School den geest der liefde, der waarheid en verdraagzaamheid in de gemeenten kan bevorderen, zal eenparig de dank tot God opklimmen, wegens het broederlijk samenwonen.”⁴⁾

En toen op de Synode van 17 Juni 1892 te Amsterdam de vereniging haar definitieve beslag kreeg, en Van Velzen als de laatste der leeraren van de eerste Synode der Christelijke Gereformeerde Kerk (1836) hierbij tegenwoordig was, kon zijn zoon dan ook vrijuit uit naam van zijn vader verklaren:

„Steeds heeft mijn vader begeerd den dag te mogen aanschouwen, welken het hem thans vergund wordt te beleven. De eenheid der kinderen Gods, het samenwonen van hen, die één van geestesrichting en van belijdenis op kerkelijk erf van elkander gescheiden leefden, werd door hem steeds bepeild als onafwijshbare eisch van het Gereformeerde beginsel.”

„En toen in 1886 het verzet tegen de Synodale organisatie der Hervormde Kerk in deze zelfde stad andermaal ontzetting uit kerkelijke ambten en van lidmaatschap ten gevolge had, was de oude Hoogleraar Van Velzen met zijn ouden collega, den ontslapen vader Brummelkamp, een der eersten, die zich niet slechts in den kring der Chr. Gereformeerden over deze nieuwe reformatie verblijdde, maar die steeds luide en onverflauwd op vereniging met onze Broeders heeft aangedrongen.”⁵⁾

Toen Prof. Wisse in zijn brochure van 1904 soortgelijke woorden van Van Velzen aangehaald had, liet hij er op volgen: „Wie heeft nu den moed, om te zeggen: Van Velzen dwaalt? Kom, wie is de eerste? Hebt ge dien moed? Maar be-roep u dan niet meer op de vaders der Scheiding. Uw argument is dan vervallen.”⁶⁾

Thans neem ik de vrijheid om deze vraag aan Prof. Wisse en Ds Jongeleen terug te geven. Meent ge, dat Van Velzen gedwaald heeft? Indien ja, spreekt dit dan onomwonden uit en vooral voor de ooren van het volk, waarvan gij als leiders optreedt. Maar beroept u dan ook niet meer op

de vaders der scheiding. Weest dan eerlijk genoeg om te erkennen, dat hun geest in u niet meer voortleeft, dat ge den band met hen doorgesneden hebt en in hun wegen niet verder wilt gaan.

Naast Van Velzen moet vanzelf vader Brummelkamp genoemd. Van hem vertelt Dr J. C. Rullmann, dat hij in 1887 op een vergadering van de Zendingvereeniging te Kampen in dezen geest sprak: „De vereeniging van de Chr. Geref. Kerk met de Doleerenden kan nog wel in de verre toekomst liggen, maar ook zeer nabij zijn.”

Wanneer God geeft, dat men van weerskanten niet langer vraagt, welke fouten of vergissingen men bij de andere broeders meent te zien, of hen daarom ter verantwoording te moeten roepen, maar van weerszijden slechts vraagt: hoe wij de Gereformeerde beginselen in leer, tucht en dienst in praktijk willen brengen, dan zijn wij er „morgen aan den dag”. Maar moet A. of B. over een of ander, dat achterligt, nog voor mij of voor U zich verantwoorden, dan ligt onze vereeniging nog in eene onzekere en in misschien o zoo verre toekomst. Geve de Heere ons weldra het eerste.”⁷⁾

Brummelkamp is de man, die telkens wanneer op een plaats de doleantie is uitgebroken, en kerkeraadsleden door het synodaal kerkbestuur geschorst of afgezet zijn, in De Bazuin een enthousiast en bemoedigend artikel schrijft, en vermeldt, dat er weer „een eere-diploma uitgereikt is.”⁸⁾

Ook bij de Brummelkamps ging de regel door: zóó vader, zóó zoon. A. Brummelkamp Jr pleitte voor vereeniging met de andere gereformeerde belijders reeds in 1874, dus in den tijd, dat dezen nog niet in doleantie waren gegaan, doch nog leefden onder dat synodaal bestuur, dat niet alleen de mannen der scheiding, maar zelfs zijn eigen vader uitgeworpen had. Verschillende richtingen in de Hervormde Kerk onderscheidend, laat hij een sprekend ingevoerden vriend van de gereformeerde strooming het volgende zeggen:

„Wat van dit element uitgaat, draagt, vergis ik mij niet, hoe langs zoo meer een onmiskenbaar karakter en toont telkens duidelijker, dat men hetzelfde wil als wij.”

„Van hen durf ik beweren, dat zij bij ons behooren en wij bij hen; met dit onderscheid evenwel, dat de schatkamer des kerkelijken verledens een onmetelijken rijkdom van hulpmiddelen ter hunner beschikking stelt dien wij missen. Van hen wil ik gevraagd hebben, of ze als straks de strijd, die nu nog met de kerk zelve tegen de kerk gevoerd wordt, andere verhoudingen aanneemt en de leus wordt: „Geen kerk, geen godsdienst meer!” of ze dan, zeg ik, onze hulp zullen kunnen missen, gelijk ik omgekeerd vraag, of wij op den duur hun steun, hun sympathie, en den toegang tot hun schatkamer, die ik noemde, kunnen onthouden. Staen we niet op één bodem? Hebben we niet eenzelfde streven? Is, bij den ernst der tijden, die om samen-trekking aller verwante krachten vraagt, dit isolement op den duur houdbaar; onze kerk, hun kerk tot zegen? Of moet het ophouden? Zal het blijven gelijk het is: één en toch twee, of zal het worden: twee, maar eerlang één?... Neen, laten de beide homogene elementen zich alvast vereenigen, smelten, consolideeren.”⁹⁾

Tot de edelste geslachten der scheiding behoorde ongetwijfeld dat der Bavincks. De verzoenende, samenbindende kracht, die één der meest kenmerkende trekken van de kinderen en vooral van den meest beroemd geworden zoon, Dr H. Bavinck, was, was ook reeds het sieraad van den vader, Ds J. Bavinck. Hij noemde den uitgang van 1834 een doleerende Scheiding, en dien van 1886 een scheidende Doleantie.¹⁰⁾ Hij weerlegde de bezwaren, die tegen de vereeniging werden ingebracht¹¹⁾ en bepleitte zoowel haar noodzakelijkheid als haar wenschelijkheid: „Vereenigd in den naam des Heeren, op de aangewezen gronden, kunnen de Christelijke Gereformeerden en de Doleerenden ten grooten zegen worden, allereerst voor de Kerk zelve, maar ook voor den staat, maar ook voor de maatschappij, maar ook voor de wetenschap, voor het lagere en hoogere onderwijs. Het is bekend, dat aan dit alles voor den christen o zoo'n dringende behoefte bestaat. Ik hoop en bid daarom, dat het den Heere genadig moge behagen het zoo te beschikken, dat wij eerlang schouder aan schouder zullen staan strijdende voor het geloof, dat den heiligen is overgeleverd. „Eendracht maakt Macht!”¹²⁾

In gelijken geest sprak Ds J. van Andel in de toespraak „Alles is uwe”, over 1 Cor. 3:21 v.v.; toen hij de bidstond leidde ter opening van de Synode van Amsterdam van 7 Juni 1892, waar de definitieve beslissing over de vereeniging vallen zou.

„Waerlijk, zoo wij ons belang waarnemen willen, dan moet er een drang bij ons zijn, om ons te vereenigen met allen, die gelijk wij, van Christus zijn. Dit niet te doen zegt zooveel als een belangrijk deel van wat Christus ons gegeven heeft van ons te wijzen, weigerachtig om het uit zijne handen in ontvangst te nemen, en tot ons eigen nut te gebruiken. Die broeders aan de overzijde, juist gezegd, die broeders gelijktijdig van ons, behooren ons toe, omdat alles ons toebehoort, zij met al de talenten, de ambten, de krachten, de gaven die bij hen zijn, om niet te zeggen, dat ook wij ons aan hen schuldig zijn. Ons met hen vereenigen, wat is het anders dan het onze tot ons nemen? Is dit zoo, dan worden wij bij deze vereeniging rijker, dan wij van tevoren waren, of wilt gij, wat dood kapitaal voor ons zou worden, weigerden wij het te aanvaarden, werpt dan zijne volle geestelijke vrucht voor ons af.”¹³⁾

Indien Ds Jongeleen zou willen tegenwerpen, dat dit allemaal slechts uitlatingen van particuliere personen zijn, die niets over de kerken zelf zeggen, dan kan ik hem dit niet gewonen geven. Maar om hem de maat vol te meten, wil ik nog op een viertal feiten wijzen, die onmiskenbaar een kerkelijk karakter dragen.

1o. Herinner ik er aan, dat de Classis Amersfoort der Christelijke Gereformeerde Kerk aan de kerken van Kootwijk en Voorthuizen een sympathiebetuiging zond, toen deze in doleantie waren gegaan, en hen uitnoodigde voortaan afgevaardigden ter classicale vergadering te zenden, waar deze dan adviseerende stem zouden ontvangen.¹⁴⁾

2o. Zij gewezen op de correspondentie, die in 1887 op sommige plaatsen tusschen den doleerenden kerkeraad en dien der Chr. Geref. Kerk is gevoerd. Wat hierin vooral treft, is de toon van ootmoed en schuldbelijdenis. Zoo schreef de Chr. Geref. kerkeraad te Amsterdam als antwoord op een brief van den doleerenden aldaar o.a. dit:

„En is er nu aan uwe zijde reden om te erkennen, dat u „na te lang en zondig wachten de oogen zijn verlicht geworden om in te zien dat de weg waarop gij wandeldet dood liep”; aan onze zijde bestaan ook vele redenen om, al zijn wij ons geene afwijkingen bewust die de leer of de vaste lijnen der kerkregering raken, onze zonden en dwaaheden, met schaamte en schuldgevoel te belijden, zoodat wij niets zouden kunnen noemen, waarop wij ons zouden mogen verheffen. Met u gevoelen wij ons te willen verootmoedigen voor het aangezicht des Heeren, die Zijn volk niet verwerpt om alles wat het gedaan heeft, maar het toeroept: Ik zal uwe afkeeringen genezen!”¹⁵⁾

En dienzelfden toon beluisterden wij in het antwoord, dat de Chr. Geref. Kerkeraad te Harderwijk aan dien der doleerenden zond:

„Dat Ge ons de hand der broederlijke gemeenschap toereikt, is ons een oorzaak van vreugde, van ootmoed des harten voor God en wordt ook deze(n) met niet mindere genegenheid aangevat; maar dat ge tot ons komt als de grootere schuldenaren, als de minste der broeders, mogen wij niet toegeven, aangezien we onze afkeeringen bewust en onze zonden niet minder vele zijn. Voorzover wij gehoorzaamheid aan 's Heeren wil hebben getoond en ons opofferingen voor de waarheid getroost, was het door dezelfde hulpe Gods, waarbij wij onnutte dienstknechten blijven, ons op niets kunnen verheffen; maar ve(e)leer een ander uitnemender hebben te achten dan onszelven. Wij zullen den dag zegenen, waarop wij als nageslacht der reformatie, als zonen van hetzelfde huis, onder eene kerkelijke gemeenschap, ook met al degenen die God vreezen, als onder één dak zullen samenwonen, om met elkander aan de uitbreiding van Gods koninkrijk te arbeiden en het goede voor Sion te zoeken.

Geloof ons, Gijl. deed die bewegingen der liefde niet ontstaan of „opwaken”; maar hebt ze versterkt, meer geworteld en gegrond doen worden.

Onder vele afwijkingen en zonden onzes volks neemt de liefdeloosheid een eerste plaats in, waarover wij ons het diepst hebben te verootmoedigen, als het meest in strijd met Gods Woord.”¹⁶⁾

3o. Moet gememoreerd, hoe vele Chr. Geref. kerkeraadsleden aan de uitnoodiging van de deputaten van het synodaal convent gehoor gaven en op den 10den April 1888 te Amsterdam samenkamen om allerlei vragen betreffende de vereeniging te bespreken.¹⁷⁾

En wat 4o het sterkste spreekt: op de Synode der Chr. Geref. Kerk van Assen in 1888, de eerste die na de Doleantie samenkam, waren van 9 van de 10 provinciale synodes voorstellen ter tafel, die zich uitspraken vóór vereeniging en die ook een weg aanwezen, waarlangs deze bereikt kon worden.¹⁸⁾ En toen de eerste pogingen niet terstond slaagden, dienden op de Synode van Leeuwarden van 1891 zelfs alle 10 provinciale synodes voor-

¹⁾ t.a.p., blz. 53.

²⁾ t.a.p., blz. 54.

³⁾ t.a.p., blz. 56.

⁴⁾ De Vereeniging van Waarheidsliefde en Verdraagzaamheid, blz. 47.

⁵⁾ Acta deser Synode, art. 7.

⁶⁾ t.a.p., blz. 18.

⁷⁾ De Doleantie, blz. 328. Zie ook De Bazuin van 7 Oct. 1887.

⁸⁾ Zie verschillende nummers van De Bazuin uit dien tijd.

⁹⁾ Een en toch twee, of twee maar eerlang één? blz. 18, 19.

¹⁰⁾ In De Bazuin van 27 April 1888.

¹¹⁾ In De Bazuin van 27 April—25 Mei 1888.

¹²⁾ De Bazuin van 4 Mei 1888.

¹³⁾ Opgenomen in het bijblad van De Bazuin van 10 Juni 1892; later ook afzonderlijk uitgegeven bij G. Ph. Zalsman, Kampen, blz. 16—17.

¹⁴⁾ O.a. vermeld in De Bazuin van 16 April 1886.

¹⁵⁾ Opgenomen in De Bazuin van 23 Sept. 1887.

¹⁶⁾ Opgenomen in De Bazuin van 18 Nov. 1887.

¹⁷⁾ Zie het verslag in De Bazuin van 13 April 1888.

¹⁸⁾ Acta deser Synode, art. 29.